

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
POBOČKA V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1966

BRNO 1967

40 cm. Při odstraňování druhotné hliněné výplně se zbytky malty a zlomky cihel se našly ještě železné hřeby se zbytky dřeva, dále pozůstatky plechového pásového okutí rakve a tři záchytné železné kruty s přikovaným výběžkem pro zapuštění do dřeva. V prostoru uvnitř rakve ležely pozůstatky lidských kostí dospělé osoby, zlomky lebky, některá žebra, obratle, zlomky pánevních kostí a dolní části nohou in situ. Ostatní kosti neúplné kostry, jako kupříkladu části lebeční kalvy v místech levého chodidla, byly dislokovány. Dno hrobky, vybudované z cihel, bylo vymazáno maltou. Po levé straně hrobky se nalézala druhá, částečně překlenutá prostora bez vyzděného dna. Celá prostora působí dojmem nedobudované hrobky. Podle klášterních záznamů byl v pravé lodi pochován pan Jindřich z Lipé. Jelikož v celé lodi nebyla výzkumem zjištěna jiná hrobka, je nutno výše popisovanou hrobku se zbytky rakve a kostry in situ považovat za poslední místo odpočinku a za tělesné pozůstatky pana Jindřicha z Lipé. Ten podle písemných zpráv si v kostele „Aula Mariae“, zřízeného u kláštera cisterciáček, zvaného Klášter králové na Starém Brně, založil roku 1324 hrob a záduší pro sebe a všechny ty „quorum bona et res minus juste forte possedi et extorsi, aut alio quoquo modo indebite turbavi (Wolný, Markgrafschaft Mähren, II, 115). Tam byl také kdysi nejvyšší maršálek a podkomoří země české, jakož i hejtman na Moravě, po své smrti 26. srpna 1329 pochován.

RETTUNGSAKTION IN DER KIRCHE „AULA MARIAE“ BEIM KLOSTER DER KÖNIGIN IN STARÉ BRNO UND DER FUND DER GRUFT DES HERRN JINDŘICH Z LIPÉ

Das Archäologische Institut der ČSAV, Zweigstelle in Brno führte, nachdem der Fliessenboden in der Kirche der Hl. Maria (Aula Mariae) obgenommen wurde, eine Rettungs- und Feststellungsgrabung durch. Die Kirche liegt beim ehemaligen Zisterzianer Frauenkloster (später Augustinianer Kloster) und wurde von der Königin Elisabeth Rejčka gegründet (Gemahlin König Wenzels II und Rudolf I). Bei der ersten Grabungsphase im rückwärtigen Chorteil des Hauptschiffes sind 6 Skelettgräber abgedeckt worden. Nach dem Fund einer Inschrift bei einem von diesen, stammen sie aus dem 18. Jh. und die Zahl der in diesem Teil bestatteten Personen kann ungefähr auf 100 geschätzt werden. In der zweiten Grabungsphase legten wir in der Sakristei zwei gemauerte und gewölbte Gräfte frei. In sekundärer Lage fand man zwei Grabsteine. Einer mit deutscher Inschrift aus dem Jahre 1569 betrifft die Priorin des Klosters, die im Alter von 117 Jahren starb. Auf dem zweiten gotischen Grabstein mit figuraler Verzierung eines Mannes mit gerafftem Gewand, Degen und Wappen, das ein Schiff mit Ruder zeigt, ist die Inschrift in gotischen Minuskeln abgefasst. Sie betrifft einen „Fischer“, offensichtlich also einen Fischhändler, der im Jahre 1458 starb. In dem dritten Grabungsphase wurde im vorderen Teil des rechten Kirchenschiffes eine aus gotischen Ziegeln erbaute Gruft, im Innenausmass von 230×75×130cm, abgedeckt. Die Gruft hatte einen Ziegelfussboden, der mit Mörtel ausgeschmiert war. In den längeren Wänden befanden sich auf jeder Seite drei Konstruktions-Hohlräume zum Einlassen der Holzbalken in der einetägigen Gruft. In der sekundären Lehmausfüllung fand man im oberen Teil der Gruft Skelettüberreste eines jüngeren Individuums. Am Boden der Gruft wurden Überreste eines Holzсарges freigelegt (ungefähr im Ausmasse von 200×50×40 cm), weiter eiserne Nägel und drei eiserne Ringe. Im Inneren des Sarges lagen Skelettüberreste einer erwachsenen Person, einige Knochen in situ, andere disloziert. Nach den Klostervermerken ist im rechten Schiff, also in der hier sich befindenden einzigen gemauerten Gruft, der höchste Marschall und Unterkämmerer des Landes Böhmen, sowie auch Hauptmann in Mähren, Herr Jindřich z Lipé bestattet worden. Dieser liess sich im Jahre 1324 hier eine Gruft und ein Kirchengut anlegen. Als er am 26. August 1329 starb wurde er hier auch bestattet.

ANTROPOLOGICKÝ POSUDEK O POZŮSTATCÍCH, NALEZENÝCH V HROBCE PÁNA Z LIPÉ VE STAROBRNĚNSKÉM KOSTELE

MILAN STLOUKAL

Mezi kostmi, které byly nalezeny v hrobce pána z Lipé a dodány k antropologickému posouzení, bylo možno rozeznat pozůstatky nejméně tří dospělých osob a kromě toho několik kostí zvířecích. Předpokládáme, ale tuto domněnku nelze ničím ověřit, že většina lidských kostí pochází z jedné mužské kostry; snad jde v tomto případě právě o pozůstatky pána z Lipé. K tomuto pohřbu jsou pak přimísleny pozůstatky ještě nejméně dvou dalších dospělých osob, pravděpodobně muže a ženy.

První mužská kostra je sice silně poškozena, ale většina kostí se zachovala. Na rozbité klenbě mozkovny vidíme srůstající lebeční švy; stáří bychom podle tohoto znaku určovali asi na 50 až 60 let. Podobně facies symphyseos sin. ossis pubis ukazuje podle Nemeskériho rozdělení na stáří 51,7

až 64,6 let. Zhruba na pravém čelním hrbole mozkovny je asi 2 cm široká jizva po povrchovém zranění. Na ostatní kostře jsou jasně patrné pokročilé degenerativní změny, a to hlavně na tělech obratlů, ale výrazné jsou i na prsní kosti a na některých dlouhých kostech.

Z druhé mužské kostry je zachován pouze levý humerus a pravá tibie, z ženské kostry pak pravý humerus, pravý radius a levá klíční kost. Kromě toho byly v hrobce pána z Lipé nalezeny také zlomky horní i dolní čelisti dospělého člověka. Zuby jsou v čelistech zcela nepatrně obroušeny a proto usuzujeme, že jde o pozůstatky mladšího člověka, i když je v pravé dolní šestce velký kaz. Je dosti nepravděpodobné, že by tyto čelisti patřily ke kostře, kterou přisuzujeme pánu z Lipé, nelze však rozhodnout, které z ostatních dvou koster tyto zlomky spíše připsat.

ANTHROPOLOGISCHE BEURTEILUNG DER IN DER GRUFT DES HERRN VON LIPÉ GEFUNDENEN KNOCHENÜBERRESTE

Es wurden Überreste von wenigstens drei Personen festgestellt, davon wahrscheinlich zweier Männer und einer Frau. Ein von den zwei Männerskeletten ist besser erhalten und wir können auch das Alter auf 50 bis 60 Jahre schätzen; in diesem Falle könnte sich um Überreste des Herrn von Lipé handeln.

DISKUSNÍ PŘÍSPĚVKY Z MEZINÁRODNÍHO KONGRESU SLOVANSKÉ ARCHEOLOGIE, WARŠAVA 1965

ČENĚK STAŇA

Sekcja III, rolka 2, slad 1: odpověď doc. A. Točíkovi k referátu „Velkomoravská hradiště po zániku Velké Moravy“

Děkuji docentu Točíkovi za jeho poznámky. Vážím si jich, poněvadž vím, že doc. Točík sledoval mou práci s velkým zájmem od mých prvních krůčků v archeologickém bádání, které byly svázány právě s hradištěm Staré Zámky u Líšně. Doc. Točík upozornil na dva velké problémy moravské slovanské archeologie, které se samozřejmě promítají také na Starých Zámkách u Líšně.

Předně je to otázka datování nejstarších fortifikací na moravských slovanských hradištích. Je nepochybné, že na většině z nich je v destruktích více opevňovacích horizontů. Někdy je však nsnadné určit relativní chronologické vztahy jednotlivých částí objevených zbytků opevnění, o otázkách absolutní chronologie ve většině případů nelze prozatím vážně vůbec hovořit. K velkým archeologickým problémům patří např. pozůstatky po tzv. palisádách. Neštěstí je v tom, že řady kůlů zpravidla sledují čelní kamennou zeď mohutného velkomoravského opevnění. Před novými výzkumy v Mikulčicích nebylo možno, podle mého soudu, ani o palisádě před hradbou mikulčické akropole, jež byla odkryta v letech 1955—1956, jednoznačně říci, že je předvelkomoravská, že není pozůstatkem ochrany základů kamenné zdi před podemláním vodou proudící v příkopu mezi akropolí a předhradím. Mám-li mluvit o nejstarším slovanském opevnění na Starých Zámkách u Líšně, jsem rovněž v rozpacích. Velké kůlové jámy, vzdálené od sebe 50—60 cm, sledují i zde čelní kamennou zeď velkomoravské hrady. Dosavadní výzkum, i když byl v roce 1965 přímo na tento problém zaměřen, neměl štěstí, aby narazil na část destrukce, kde by byla situace jednoznačně jasná. Jen na okraji připomínám, že v posledních letech se se stejným problémem připojilo k dosud známým objektům nově zkoumané hradiště Zelená Hora u Vyškova. Otázka datování nejstarších slovanských fortifikací na moravských hradištích zůstává tedy stále především problémem archeologickým, který je možno řešit přesnými pozorováními při dalších terénních výzkumech.

Druhou otázkou je obranná hranice Moravy v 11. století. Z obecného hlediska je nutno říci, že k řešení tohoto problému musí přispět i badatelé slovenští. Musí osvětlit historický vývoj slovenského Záhoří po zániku Velké Moravy, poukázat na počátky a vývoj rozdílů mezi materiální kulturou na tomto území a na historické Moravě. Dosavadní moravské výzkumy nedávají zatím předpoklady k vyslovení jednoznačného soudu o době a příčinách vzniku tzv. mladohradištních hradišť ve středním Pomoraví, ať již máme na mysli Břeclav, Hodonín či Hručky u Sodoměřic a Spytihněv. Domnívám se, že došlo pouze k určitému nedorozumění pokud jde o termín, jehož jsem použil při charakterizování funkce hradišť v životě slovanské společnosti na Moravě v době velkomoravské a povelkomoravské. Je zcela přirozené, že obecnou úlohou hradiště bylo chránit, být místem obranným. Složitější je ovšem otázka jeho funkce ve společnosti, máme-li na mysli vztahy jednotlivých lidí nebo skupin lidí. V takovém smyslu je třeba vidět problém funkce mladohradištních hradišť v Pomoraví při jejich budování. V 11. století potom tato hradiště vytvořila zemskou obrannou hranici a byla v rámci vnitřní organizace moravské společnosti nepochybně také jednotkou správní, nejméně při organizování obrany země. Otevřená zůstává otázka datování počátku těchto hradišť. Myslím si, že pokračování vývoje na Moravě v 10. století máme dnes již archeologickým materiálem

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1966

Vydává: Archeologický ústav ČSAV, pobočka v Brně, sady Osvobození 17/19

Odpovědný redaktor: Prof. dr. Josef Poulik, DrSc.

Redaktoři: Dr. J. Říhový a dr. I. Peškař

Překlady: Dr. R. Tichý a E. Tichá

Kresby: B. Ludikovská

Na titulní stránce: Bronzové kování ze slovanského hradiska v Mikulčicích

Tiskem: Grafia, n. p., Brno, provozovna 04, Gottwaldova 21

Vydáno jako rukopis — 450 kusů — neprodejné.